

Milena Mileva Blažič
Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani

INTERTEKSTUALNOST V MLADINSKIH BESEDILIH KRISTINE BRENKOVE

Opazna značilnost mladinskih besedil Kristine Brenkove (1911–2007) je intertekstualnost. Pisateljica, tudi pomembna urednica in prevajalka mladinske književnosti, je pogosto črpala snov za svoja dela iz slovenskega in svetovnega ljudskega izročila. V njenih besedilih pa so tudi številne medbesedilne prvine, ki se navezujejo na kanonska avtorska besedila slovenske in svetovne mladinske književnosti.

Članek aplicira teorijo intertekstualnosti slovenskega znanstvenika Marka Juvana na dela Kristine Brenkove, zbrana v antologiji *Obdarovanja: izbrana kratka proza* (2001).

Intertextuality is a significant feature of the children's books by Kristina Brenkova (1911–2007). The writer, also a renowned editor and translator of children's literature, often drew themes from the Slovene and world folk tales. Her texts contain many intertextual elements relating to the canonical authorial texts of the Slovene and world children's literature.

The article applies the theory of intertextuality of the Slovene scientist Marko Juvan to the works written by Kristina Brenkova, collected in the anthology *Obdarovanja: izbrana kratka proza* (2001).

Uvod

Iz biobibliografije Kristine Brenk (1911–2009) je razvidno, da so avtorico v medvojnem ali začetnem obdobju (1932–1939) njene ustvarjalne poti zanimala različna področja: mladinska književnost (objavljati je začela v reviji *Vrtec*, in sicer avtorski pravljici *Deklica z vresja*, 1932–3, in *Ivje*, 1936–7); ples (*Študija o plesu*, 1936; *Plesna umetnost pri Slovencih*, 1936; učila se je sodobni ples pri Meti Vidmar), psihologija in pedagogika (doktorat znanosti *Fran Milčinski – vzgojnik*, 1939), dramatika (*Burka o jezičnem dohtarju*, 1935; dramska šola Mihaele Šarič; študij teorije gledališča v Pragi pri Mili Melan, sodelovala je v Dramatičnem društvu in se zavzemala za ustanovitev slovenskega mladinskega gledališča), jeziki (francoščina, nemščina, češčina in slovaščina), slikarstvo (pisala je prispevke za *Naš rod*).

V obdobju po drugi svetovni vojni, v času urednikovanja na Mladinski knjigi (1949–1973), je Brenkova osredotočila svoj interes na mladinsko književnost, in sicer kot avtorica (izbor njenih del je izšel v antologiji *Obdarovanja*, 2001), pre-

vajalka (npr. Felix Salten: *Bambi*, 1953; Harriet Beecher Stowe: *Koča strica Toma ali življenje črncev v suženjskih državah Amerike*, 1954; Astrid Lindgren: *Pika Nogavička*, 1958 idr.) in urednica (revija *Ciciban*, knjižne zbirke Čebelica, 1953; Zlata ptica, 1956; Velike slikanice, 1967 idr.).

V tretjem obdobju, ki zajema čas od formalne upokojitve leta 1973 do njene smrti leta 2009, je Brenkova še vedno literarno ustvarjala, objavljala in vzdrževala razvejano mrežo sodelovanja in dopisovanja, kar je razvidno iz njene rokopisne zapuščine, ki jo hranijo v Rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) v Ljubljani.

Za njeno ustvarjanje in delovanje so morda najbolj opazne naslednje stalnice: zanimanje za ljudsko izročilo, socialna in čustvena empatija ter intertekstualnost.

Metodologija

V pričujoči razpravi, aplikaciji teorije intertekstualnosti Marka Juvana (*Intertekstualnost*, 2000) na dela Kristine Brenkove, zbrana v antologiji *Obdarovanja: izbrana kratka proza* (2001), so uporabljene analitično-deskriptivna in analitično-interpretativna raziskovalna metoda ter metoda kvalitativne besedilne analize (ključne besede v kontekstu).

Juvan v svoji knjigi *Intertekstualnost* opredeli tri poglobitvene načine medbesedilnega predstavljanja oz. sklicevanja, in sicer **prenos**, **posnetek in opis**. Intertekstualnost razume kot lastnost teksta, da vzpostavlja razmerje z drugim(i) tekst(i) oziroma da se vanj vpleta drug tekst ali več drugih tekstov [Juvan 2000: 11].

Intertekstualnost v antologiji *Obdarovanja*:

Na prvi ravni medbesedilnega predstavljanja/sklicevanja – na ravni **prenosa**, Kristina Brenk uporablja:

- Citatne figure na ravni jezikovnega izraza (citira npr. verze iz otroške ljudske pesmi):

Mamica, mamica, to vam povem,
štrukljce skuhajte, tiste rada jem.
(*Obdarovanja* 2001: 174)

Parafraze:

Muca Copatarica jih je sprejela mirno in dostojanstveno, kot bi jih že ves dan pričakovala.
(*Obdarovanja* 2001: 104)

Jaz sem pogumni Strah, enkratni in zmerajkratni Strah. Sem strah Jakob Veliki, imenovan Grozni. (*Obdarovanja* 2001: 144)

Pregovori, rekla:

Sicer pa vem o sreči zvrhano rešeto pregovorov in ti lahko zdrdram tako predavanje, da bi ga bil lahko vesel vsak profesor. Le poslušaj, Delfina:

Sreča človeka le sreča, ujeti se pa ne da.
Sreča je opoteča.

Sreča je okrogla.
Rodi me, mati, srečnega.
Sreča na razpotju sedi.
Sreča se ne da za nos voditi.
Srečen je, kdor svoj poklic doseže.
Srečen si, ako si ne želiš, česar imeti ne moreš in doseči ne znaš.

»Zadosti za danes, naj še kaj za drugi teden ostane,« je sama sebi rekla profesorica lisica in globoko pa prepričljivo zazdehala.

»Srečen si, ako si ne želiš, česar imeti ne moreš,« je ponovila in nato:

»Jaz pa si že dolgo želim, da bi slišala peti rajske ptice.« (Obdarovanja 2001: 112–3)

– Citatne figure na ravni besedilnega sveta:

Potem je lisica pred slovesom stopila še h knjižni omari. Delfina ji je stala ob strani in videla med drugimi prav tako staro knjigo, kot jo je imela babica v svoji knjižnici. Knjigo o lisici Zvitorepki. Tu je bila še knjiga o prvem poletu človeka na Luno, knjiga o Mary Poppins z letječim dežnikom, povestice o zlati vodi, knjiga Neznalčkovih dogodivščin, zgodbe o porednem Ostržku in pa knjižica o medvedu Puju in njegovih dogodivščinah. (Obdarovanja 2001: 110)

Tole je pa Lažnivi Kljukec, Lažnivi Kljukec, je hitela čenča. Rad bi se poročil z menoj ... [...] Zato sem pa Lažnivi Kljukec, da lažem, se je odrezal Kljukec. (Obdarovanja 2001: 161, 164)

Priti morata do velikega svetilnika ob morju, od tam pa bosta krenila v domovino Mamke Bršljanke. Če vama more kdo pomagati, je to le Mamka Bršljanca. (172)

Tudi naslovi so intertekstualni, npr.: *Bambi za mamo, Mačkine copate, Pri dedu Vsevedu, Pri mucu Copatarici, Riba faronika, Strahek, imenovan Jakob Grozni, V domovini Mamke Bršljanke, Živi na gori Zlatorog*, idr.

Andrej je zagledal Bambija v izložbenem oknu. Zgneten iz rjave glin je srnjaček slonel sredi zvezkov, pisanih šolskih map in sivih radirk in nalivnih peres. Andrej je stal pred oknom in pritiskal nos na motno šipo, po kateri so polzele rosne kaplje. Bambi se mu je zdel neizmerno lep, prav tak, kot je bral o njem v knjigi »Bambi, življenjepis srnjačka«. (Obdarovanja 2001: 42)

– Mitske like, zgodbe, situacije:

Z zvezde večernice se je spustila bleščeča, tanka zlata vrv in jim zanihala prav pred nosovi. Na vrvi je visela zlata tehtnica. (Obdarovanja 2001: 100)

»Jaz pa si že dolgo želim, da bi slišala peti rajske ptice.« (Obdarovanja 2001: 112–3)

Zanimivo bi bilo raziskati tudi asociativno bližino in oddaljenost med pravljico *Snežna kraljica* H. Ch. Andersena in pravljico *Ivje* Kristine Brenk (1936–7).

– Citatne zvrsti na ravni jezikovnega izraza in besedilnega sveta: v fantastični pripovedi Kristine Brenk *Srebrna račka – zlata račka* (1975) lahko npr. najdemo variacijo teme iz fantastične pripovedi *Čudovito popotovanje Nilsa Holgersona* (1906/7) švedske pisateljice Selme Lagerlöf, prve ženske dobitnice Nobelove nagradenke za literaturo (1909):

Sedi na moj hrbet in sfrčala bova hitreje kot raketa. Sfrčala bova hitro kot misel. Hitrejšega od misli sploh ni!

Matic se je začutil lahkega kot peresce. Ni vedel, če je račka zrasla ali pa se je on pomanjšal: zlahka je sedel na njen hrbet in že sta kar skozi zaprto okno sfrčala proti nočnemu nebu. (Obdarovanja 2001: 143–4)

Na ravni medbesedilnega predstavljanja – na ravni **posnetka** – lahko v mladinskih besedilih Kristine Brenk najdemo:

- citatne figure na ravni jezikovnega izraza (izrazne reminiscence, npr. muca Brezdomka, poredni Ostržek, Mary Poppins z letečim dežnikom, povestice o zlati vodi, knjižica o medvedu Puju in njegovih dogodivščinah) in besedilnega sveta (npr. lik godca v *Deklici Delfini in lisici Zvitorepki*, ki je znal gosti le na eno struno)
- citatne zvrsti, predvsem motivno-zgradbeno analogijo oz. pripovedno aluzijo (npr. Delfina in Zvitorepka v hiši Mojce Pokrajculje je motivno-zgradbeno analogna rezijski ljudski pravljici *Tri botre lisičice*. *Deklico Delfino in Lisico Zvitorepko* pa lahko motivno in zgradbeno povežemo tudi z mlajšim, mednarodno uveljavljenim delom novozelandskega avtorja *Legenda o jezdecu kitov*, 2004 (Witi Ihimaera: *The Whale Rider*, 1987) in starim mitskim motivom jezdenja delfinov.

Šla je proti delfinu, ki se je umiril na valovih, kot sedež na vrtiljaku. Nežno se je spustila na beli usločeni hrbet. Delfin je varno in neznansko hitro zaplaval prek valov nasproti bleščeči, neznanj svetlobi. [...] Le kako bom v teh ogromnih vratih našla ključavnico za mali zlati čudoviti ključ?« je zaskrbelo deklico na delfinovem hrbtu. A ključavnica je bila v vratih čisto pri tleh in delfin je mirno pristal prav ob nji. (*Obdarovanja* 2001: 136)

Tretji način medbesedilnega predstavljanja je **opis**. Avtorica na ravni citatne figure oz. jezikovnega izraza uporablja številne kratke oznake pisateljev, literarnih del, literarnega sloga in literarnih vrst, npr.:

V sobi pa sloni Andrej z mamo nad novo knjigo »Irske pravljice«. (*Obdarovanja* 2001: 10)
Nocoj bomo zaspali brez povestice [...] (*Obdarovanja* 2001: 100)
Nesla bom zlata jajčka in v vsakem bo zlata pesmica [...] (*Obdarovanja* 2001: 192)

Ko sem bila majhna, je naša babica ležala podnevi in ponoči v svoji postelji. Imela je poleg sebe prelepo črno vezano knjižico z zlato obrezo.

»Preberite mi kakšno povest«, sem jo prosila.

Potem mi je včasih prebrala:

*Strašen dan bo dan plačila,
Zemlja se bo v prah zdrobila,
priča David in Sibila.*

Pesmica se mi je zdela nadvse lepa in koj sem jo znala na pamet in tudi prevela se je lepo. (*Obdarovanja* 2001: 229)

Le, da Angela ni vedela, da je desetnica, ker ni prebrala pravljice o desetnici. Jaz sem vedela, da je desetnica, ki se lahko pogovarja z drevesi in pticami in travami, z ljudmi pa težje. (*Obdarovanja* 2001: 235)

Kristina Brenk s številnimi intertekstualnimi referencami tematizira tudi poetološko tematiko:

Potem je lisica pred slovesom stopila še h knjižni omari. Delfina ji je stala ob strani in videla med drugimi prav tako staro knjigo, kot jo je imela babica v svoji knjižnici. Knjigo o lisici Zvitorepki. Tu je bila še knjiga o prvem poletu človeka na Luno, knjiga o Mary Poppins z letečim dežnikom, povestice o zlati vodi, knjiga Neznalčkovih dogodivščin, zgodbe o porednem Ostržku in pa knjižica o medvedu Puju in njegovih dogodivščinah. (*Obdarovanja* 2001: 110)

Književne osebe Kristine Brenkove veliko berejo, tudi sanjajo in sanjarijo v povezavi z branjem oz. s knjigami in njihovimi literarnimi junaki, npr.:

Potem se mi je neke noči sanjalo, da so na našem podstrešju čarovnice in da vneto predejo na starem kolovratu. Strašno! Nič več nisem hodila na podstrešje. Kaj bo, če srečam tam gori pravo čarovnico? Takrat sem živela v velikih stiskah, saj nisem vedela, če so čarovnice v resnici ali žive le v pravljicah. Le kdo bi si jih izmislil, če jih nikoli ni bilo? Moje sanjske čarovnice so bile oblečene v temno sive halje in kapuce so si potegnile čez glave. Skrivale so svoje dolgonose, brezzobe obraze. Na rokah in nogah so imele dolge ukrivljene nohte, bile so čemerne, zlovoljne, nikomur niso pogledale v oči in niso govorile, temveč le sikale in vreščale Taka je bila čarovnica, ki je napovedala Trnuljčici njeno strašno usodo. Le zakaj ni na našem podstrešju dobrih vil, vsaj ena bi bila lahko podstrešna dobra vila! (Obdarovnja 2001: 241–2)

Intertekstualnost, ena izmed glavnih značilnosti sodobne književnosti, je z medbesedilnim sklicevanjem revitalizirala iz ljudskega in avtorskega izročila tiste prvine, ki so se skozi čas ohranile, ker vsebujejo nekaj univerzalnega, občečloveškega in imajo torej sposobnost aplikacije.

Prvine intertekstualnosti v mladinskih delih Kristini Brenk najdemo iz:

- slovenskega ljudskega izročila: Mojca Pokrajculja, Mamka Bršljanka, Pravljica o Desetnici, Rajska ptica, riba faronika, Zlatorog
- slovenske književnosti: *Abecednik* (P. Trubar), *Martin Krpan* (F. Levstik), *Muca Copatarica* (E. Peroci) idr.

Res je, učiteljica je bila zelo pametna, kot morajo biti vse učiteljice. Čutila je moj nemir in ker je vsak dan pri nas kosila, je vedela, da sem že lansko leto prebrala abecednik in Mohorjev koledar in Martina Krpana. (*Obdarovnja* 2001: 248)

- svetovnega ljudskega izročila: npr. iz irskih, nemških in drugih pravljic
- svetovne mladinske književnosti: *Lažnivi Kljukec* (Lindgren) *Ostržek* (Collodi) *Bambi* (Salten), *Alica v čudežni deželi* (Carroll), *Medved Pu* (A. A. Milne), *Čudovito popotovanje Nilsa Holgersona* (S. Lagerlöf), *Neznalčkove dogodivščine* (N. Nosov), *Strahek* (O. Preussler) idr.

Brenkova je v svojih delih poustvarila tudi številne pravljичne motive, evidentirane v mednarodnem ATU indeksu pravljичnih tipov, ki so sicer mozaično sestavljeni v celoto. Npr.:

1. ATU 897 – motiv sirote – oz. motiv desetnice (prijateljica Angela)
2. ATU 705A in ATU 762 Motiv jerbaščka z otrokom v potoku (arhetip otroka sirote)
3. ATU 872 Motiv sorojencev
4. ATU 145A idr. Motiv časa – trikratno zvonjenje v zvoniku
5. ATU 291A, ATU 550 idr. Motiv zlate gosi
6. ATU, 1882 1889E Motiv zlate vrvi (Jakobova lestev) oz. boginje Holde
7. ATU 219E Motiv zlatega jajca
8. ATU 1536B, 2019 idr. Motiv godca (na eni struni)
9. ATU 610 Motiv zlatega peresa
10. ATU 736 Motiv zlate tehtnice
11. ATU 2260 Motiv zlatega ključ(k)a
12. ATU 1446 Motiv kruha (sirota Kruhek)

Poleg intertekstualnih so v mladinskih besedilih Kristine Brenk prisotne tudi različne kulturne povezave, kot npr. v naslednjem citatu:

Ko boš zagledala hišico Mojce Pokrajculje, me prebudi, prosim, je naročila lisica in si pokrila glavo s tankim čipkastim šalom. Take šale nosijo gospe na starih španskih slikah. (*Obdarovanja* 2011: str. 128)

Zaključek

Kristina Brenkova je s svojim avtorskim, prevajalskim in uredniškim delom razvijala infrastrukturo slovenske mladinske književnosti in spodbujala njeno kakovost. Za njena literarna besedila je značilna izrazita intertekstualnost, ki se navezuje na ljudsko in avtorsko izročilo iz slovenske in svetovne (mladinske) književnosti. Mnoge od teh knjig v času ustvarjanja Kristine Brenk še niso imele statusa kanonskih besedil.

Viri in literatura

Kristina Brenk, 2001: *Obdarovanja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Marko Juvan, 2000: *Intertekstualnost*. Ljubljana: DZS.

Darja Lavrenčič Vrabec idr., 2011: *Obdarovanja*. Simpozij o ustvarjalnosti in življenju Kristine Brenkove. Ljubljana: Mestna knjižnica, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo.